

וירא ג

מפרשים זאגן, אז די מעלה איז אין דעם וואס, מצוה בשעתה עדיף — און מילה איז דאך זמנה, לח' ימים¹.

אבער דאס איז נישט גלאטיק ווייל

[נוסף לזה, וואס וויבאלד אז אויף מילת ישמעאל האט ערשט ווען ער איז געווען א אַנגעזאגט ערשט ווען ער איז געווען א בן י"ג, האט נישט קיין אַרט צו זאגן אז ביי אים האט געפעלט אין, מצוה בשעתה, ווייל ביי אים איז דא (בן י"ג שנה) גע-ווען די, שעתה פון דער מצוה,

(און ווי גערעדט אמאלי בנוגע דעם טעם פארוואס אברהם אבינו האט זיך געקענט מל זיין ביום הכפורים, בעת אז דער דין איז אז מילה שלא בזמנה איז נישט דוחה שבת ויר"ט — און אברהם אבינו האט דאך מקיים געווען כל התורה כולה עד שלא ניתנה¹⁰ — אז ווי-באלד ער איז דעמאלט נצטווה געווארן

א. אין מדרש ווערט דערציילט, אז יצחק וישמעאל היו מדיינים זה עם זה, זה אומר אני חביב ממך שנמלתי לשלש עשרה שנה וזה אומר חביב אני ממך שנמלתי לח' ימים².

דאס וואס, נמלתי לשלש עשרה שנה קען זיין מער, חביב איז מובן בפשטות (ווי דער מדרש איז דערנאך ממשיך², אז ישמעאל האט געטענה'ט) — שהי' ספק בידי למחות ולא מחיתי; מען דארף אבער פארשטיין וואס פאר א יתרון מעלה איז דא ביי, נמלתי לח' ימים וואס צוליב דעם האט יצחק גע-זאגט, חביב אני ממך³?

(1) בראשית רבה פרשתנו פניה, ד. וראה הנסמן בהערה הבאה.

(2) ועדין הוא בחיבוק ופרשי פרשתנו כב, א. נ"א בביר שם. תנחומא באבער פרשתנו מב. וראה רש"י לך טז, ז. — ובתנחומא פרשתנו (יח): וסכלתי את הצער.

אבל להעיר שמאריכות הלשון בביר שם משמע, דמה ישמעאל טען, שהי' ספק בידי למחות כ"י הו"ע נוסף על מה שאמר לפניו, שנמלתי לייג שנה (דוקא ע"ז אמר יצחק, הלא הי' כ"י). וראה נזר הקודש השלם לביר שם (דיה נ"א).

ויל' שהמעלה בנמלתי לייג שנה היא כפשוטו הלשון — שהי' לו קיום מצוה של בר חיובא (— גם קודם מית, ראה דחז"ל — כולל פרשי — עה"פ (תולדות כה, כז) ויגדלו הנערים), מאיכ יצחק שנימול לח' ימים אין שייך אצלו קיום מצוה. ולהעיר מלשון הגמרא (סנהדרין פט, ב): אני גדול ממך במצות.

(3) ולהעיר, שבמקומות שבהערה הקודמת (תיב"ע ופרשי (פרשתנו), סנהדרין, תנחומא, תנחומא באבער ונ"א שבביר) — הובאה רק טענת ישמעאל שהוא גדול מיצחק, ולא מה שאמר יצחק, אני חביב ממך.

(4) יפה תואר לביר שם. וראה יפה תואר השלם שם עוד ביאורים (בהדיון שבין יצחק וישמעאל). ואכ"מ.

(5) לך י, יב.

(6) אבל בזה י"ל שכוונת המדרש היא, שזה שדוקא ביצחק נתקיימה המצוה בשעתה כפי שנצטווה אברהם (לך שם) לדורות — מורה על חביבותו בעיני ה' (וימתק עפ"י לשון המדרש. חביב ממך ולא גדול ממך ע"ד הלשון בהמקומות שבהערה 2). וישמעאל טען דמה שניתנה לו לייג שנה כשהוא בר חיובא (כג"ל הערה 2) מורה על חביבותו.

(7) לקרש חייז ע' 126 הערה 16.

(8) פרקי דרבי פכ"ט (הובא גם בתוס' דלקמן. בחי' לך י, יג). — או בב"י ניטן, היר"ט דפס"ט (ראה תוד"ה אלא — ר"ה יא, א. וראה חדא"ג מהרש"א שם. סה"ד ב"א מז).

(9) שבת קלב, ב.

(10) משנה סוף קידושין. יומא כה, ב.

(דורך יצחק) — צי דערפאר וואס ביי יצחק'ן איז נתוסף געווארן דער (איינ) פרט פון „נימול לשמונה ימים“ איז דאס מספיק אויף מייחס זיין צו אים דעם „חנוך“ פון מצות מילה? ויתרה מזה — דאס אויסטיילן בפע — מעין החילוק (וההוספה) פון מילה לגבי אבר מן החי וכו'?

איז דערפון געדרונגען, אז דער ענין פון נימול לשמונה ימים טוט אויף א חידוש עיקרי אין כללות ענין המילה.

ב. וייל די ערקלערונג אין דעם:

דער תוכן פון ברית מילה איז (בלשון הפסוקים) — „והיתה בריתי בשרכם לברית עולם“: דורך ברית מילה ווערט אויפגעטאן אן אייביקער פארבונד צווישן דעם נימול מיטן אויבערשטן, כביכול.

אזוי ווי א כריתת ברית צווישן צוויי אוהבים: בשעת זיי ווילן פארזיכערן אויף שטענדיק די אהבה צווישן זיי באופן אז קיין זאך אדער מצב זאל דאס נישט צעשטערן — פארשטארקן זיי דאס בתוקף ועוז דורך מאכן צווישן זיך א כריתת ברית¹⁴.

נאר בנוגע א כריתת ברית צווישן מענטשן — וואס ביי א נברא, זיינען שייך שינויים — איז מעגלעך אז אויך דער ברית זאל דערנאך בטל ווערן: בשעת אבער דער אויבערשטער מאכט א „ברית“, בנודיד — מיט א אידן (דורך דעם וואס א איד איז זיך מל) איז עס א

על המילה, איז עס ביי אים געווען א מילה בזמנה,

איז נוסף לזה:

דער ענין פון „מצוה בשעתה עדיף“ איז בלויז א מעלה פרטית אין קיום המצוה — זמן המצוה, היינט ווי קען מען פארגלייכן די חביבות פון קיום המצוה „בשעתה“ צו דער מעלה פון מילת ישמעאל, א מעלה בשייכות צו כללות קיום המצוה („שהי“ ספק בידי למחות ולא מחיתי), ביז אז דערפאר זאל יצחק זאגן „חביב אני ממך“?

מוז מען זאגן, אז דער ענין פון נימול לשמונה ימים איז נישט נאר א פרט אין דער מצוה — זמנה, נאר דאס איז נוגע צו כללות ענין המילה: מילה לשמונה ימים האט אן אנדער גדר, איכות.

דאס איז אויך מוכח פון דעם וואס חז"ל¹⁵ זאגן: „אדם הראשון נצטווה על שבע מצות כו' נח ניתוסף לו אבר מן החי כו' אברהם נצטווה על המילה, יצחק חנכה לשמונה ימים“ (ווייל יצחק „הי הראשון הנימול לשמונה ימים“¹⁶).

ולכאורה: פארוואס טיילט פאנאנדער דער מדרש מצות מילה אויף צוויי — דער ציווי אויף דעם (צו אברהם) און דער ענין פון „חנכה לשמונה ימים“

(11) שהשיר ע"פ (שה"ש א, ב) ישקני גר (ה), ועדיו הוא בפסיקתא דרי"כ פ' בחודש השלישי בתחלתו. וראה סיום הערה הבאה.

(12) מת"כ לשהשיר שם. ובתחומא שמות ד: שהוא התחיל במילה תחלה לשמונה. וראה ב"ר (פנ"ג, ו) „יצא חוק לעולם“, ובמדרש לקח טוב שם (פרשתנו כא, ג) „למול בן ח' ימים“ (כפי הרד"ל ומנהיגיו בב"ר שם). וי"ג בהמשך המאמר בב"ר שם שחיונה לשמונה (כהלשון בשהשיר (ועדיו בפסיקתא דרי"כ) שם) ולא „שנינה לשמונה“ (ראה ב"ר הוצאת תיאודור-אלבק).

(13) ראה יפה קול לשהשיר שם.

(14) וראה שמרר (פ"ל, ט) דחשיב רק אברהם. וכיה ברמב"ם הל' מלכים פ"ט ה"א.

(15) לך י, ג. ועדיו שם, ז.

(16) לקרת ר"פ נצבים (מד, ב). ובכ"מ. וראה תרא ס"פ לך (בנוגע למילה). וראה הערה הבאה.

בערשטן¹⁹. ד.ה. ס'איז נישט דער פשט, און דורך מצות מילה פארבינדט זיך דער מענטש מיטן איבערשטן, נאָר פאַר-קערט: בשעת אַ איד איז זיך מל, פאַר-בינדט דער איבערשטער דעם אידן מיט אים אין אַ „ברית עולם“.

און דעריבער איז נישטאָ קיין טעם מ'זאל וואָרטן ביז דער קינד וועט ווערן אַ גדול און קענען אליין משתתף זיין זיך אין דעם קיום המצוה, ווייל סיי ווי וועט דאָס לגמרי נישט זיין זיינער אָן אויפטאָן; און דעריבער איז, אדרבה — ביי דער ערשטער מעגלעכקייט (ווי נאָר דער קינד איז גענוג שטאַרק²⁰) איז מען אים מל.

ד. עפ"ז וועט מען אויך פאַרשטיין די מעלה אין מילת יצחק — דער „ראשון הנימול לשמונה ימים“²¹ — לגבי מילת אברהם²⁰ (וישמעאל)²¹:

צו אברהם'ן איז געגעבן געוואָרן מצות מילה ערשט נאָכדעם ווי ער האָט זיך דערצו מ'כן געווען, דורך זיין

(19) כמבואר בכ"מ (ד"ה למנצח על השמינית — לקראת תזריע (כ, סעיף ואילך), סודר שער המילה (קלט, א ואילך), אהרית ויקרא (כרך ב) ע' תקב ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצות מילה חלק ב (ט, ב ואילך). ועוד) שמילה היא בחי' אתעדל'ע שאין אתעדל'ת מגעת שם, ופעולת המילה היא רק הסרת הערלה המסתירה על גילוי זה. ע"ש.

(20) ראה מר"ג (ח"ג פמ"ט קרוב לסוף) בטעם שמלין לשמונה ימים. — וראה במקומות שבהערה הקודמת השייכות בין מילה ליום השמיני דוקא (בחי' שמיני שלמעלה מהשתל' — וראה שו"ת הרשב"א (ח"א סיט) שמיני שומר ההיקף).

(20*) וראה תר"ח לך (פח, א) ש"ה נפש יעקב יותר שלם מ'צחק. כי יצחק הוליד ליעקב כשהי' מהול בן ח' ימים (משא"כ יצחק, אף שגודל מאור שפע דאברהם בהיותו מהול, הרי אברהם נימול בן צ"ט).

(21) ראה גם בארובה לקריש ח"א סעי' 19 ואילך — בההפך בין מילת יצחק ומילת ישמעאל.

„ברית עולם“, אין וועלכן ס'איז נישט שייך קיין שינוי¹⁷.

וואָס דאָס איז איינער פון די ביאור-רים פאַרוואָס אברהם אבינו האָט זיך נישט מל געווען ביז דער איבערשטער האָט אים אָנגעזאָגט אויף דעם — אע"פ אַז קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה¹⁸ — ווייל אַ נברא, זייענדיק אַ בעל שינוי, קען בכח עצמו נישט אויפטאָן אָן ענין עולם, אַ „ברית עולם“, אָן אייביקן ברית; דאָס קען זיך אויפטאָן בלויז מיטן כח הבורא וואָס זאָגט אָן (וואָס דאָס גיט כח) אַז „והיתה בריתי גו' לברית עולם“.

ג. דערמיט וועט מען פאַרשטיין פאַרוואָס דער זמן פון ברית מילה איז דוקא בקטנות קטנות לשמונה ימים, ווען דער נימול איז נאָך אַ תינוק און קען זיך לגמרי נישט משתתף זיין בכח עצמו אין דעם קיום המצוה:

אַ זאך וואָס דער מענטש פירט דורך מיט זיינע אייגענע כוחות, פאָדערט אַ הכנה אין זמן ביז ער איז גענוג גרייט און האָט די יכולת דאָס צו טאָן; משא"כ דער „ברית“ וואָס ווערט אויפגעטאָן דורך מצות מילה קומט אינגאָנצן מצד דעם בורא — ס'איז נישטאָ קיין תפיסת ידי האדם הנימול אין דעם.

די פעולת המצוה גופא ווערט טאָקע געטאָן דורך אַן אדם, אָבער דער ברית וואָס שאַפט זיך דורך דעם ווערט אויפ-געטאָן אינגאָנצן מצד דעם אוי-

(17) להעיר מתרח' סוף לך (צד, ג ואילך) ש.ענין הברית ומילה הוא בחי' כריב העצמותי שהוא רק לאות זכרון ולא בשביל שלא יפרדו שא"א להם להפרד כלל לעולם. ע"ש.

(18) ראה בארובה (עיר החדויות) ד"ה בעצם היום הזה — תרא' ותרח' סוף לך. ועוד.

מלמעלה²⁵, אז ער זאל האבן דעם, ברית עולם²⁶,

(ע"ד, אי לאו דעביד נייחא לנפשי' לא יהיב לי' מתנתא²⁷ — וואס דער, נייחא לנפשי' איז נישט קיין תשלום פאר דער מתנה און אודאי נישט קיין דבר המכריח מען זאל אים מוזן געבן די מתנה, ווייל א מתנה קומט מצד הנותן: אבער, מאידך, ווערט די מתנה געגעבן דוקא בשעת ס'איז דא דער, עביד נייחא לנפשי').

אבער אעפ"כ, וויבאלד עס איז דאך געקומען נאך דער הקדמת העבודה פון אברהם²⁸ — איז אין זיין קיום מצות מילה געווען. אריינגעמישט זיין עבודה²⁹, בין אז אויך די מצות מילה עצמה איז ביי אים געווען פארבונדן מיט זיין, החלטה³⁰, אז ער דארף זיך מל זיין³¹.

און דעריבער איז אין דעם נישט געווען מודגש וניכר בגילוי ווי דער ברית קומט אינגאנצן מלמעלה³².

(25) ראה לעיל הערה 19 — והרי זוהי בחי' מתנה (לקרית שה"ש כד, ב).

(26) כן הובא בכ"מ. וראה גיטין ג, ב. ביב קנו, רע"א. וראה גם מגילה כו, ב. בי"ט טו, א.

(27) ויל שוהו גיב פי משני (נחמי' ט, ה. וקאי (גם) על מילה — ביר פמיט, ב. רשי' ישן לך יו, (כד) וכרות עמו הברית — נוסף על פששים — ששוניית המילה הייתה ע"י אברהם.

(28) היום יום' ט' חשוון. — והיינו שקיום מצות מילה דאברהם ה' לא רק בקביע לבד, כ"א שגם מצד שכלו הוא, החלטי' שצריך למול א"ע (ומצד החלטתו זכה ל"ורא אליו ה' — היום יום' שם).

(29) סוג בפ"ע (בגדו"ז) — מילה דגרות (ובכללות ענין הגירות): אינו בר הכנה ולא עוד אלא אפילו עבר על כל מצות דילי' (היפך דעביד נייחא) — ניתנה לו ברית (וגירות) עולם — אבל (מאידך גיסא) חלוי זה אך ורק בהחלטתו מצ"ע להתגיייר, כי אין כל ציווי כלל לבני' להתגיייר (משא"כ באברהם וישמעאל), ואכ"מ.

פריערדיקער עבודה ביז ווערנדיק צ"ט שנה, מיט א סדר והדרגה: אנהויבנדיק פון, הכיר את בוראו' (מיט די פארשי' דענע מדריגות אין דעם³³: בן שלש, בן ארבעים, בן מ"ח), זיין עבודה צו מפרסם זיין אלקות בעולם, וכו', ביז ער האט דערגרייכט די העכסטע שלמות וואס איז מעגלעך ב"י א נברא — און ערשט דערנאך איז אים געגעבן געווארן (מלמעלה) מצות מילה, דורך וועלכער ער איז געווארן, תמים³⁴.

און דעריבער איז אין זיין קיום מצות מילה נישט געווען מודגש וניכר בגילוי אז דאס איז א, ברית' און קשר וואס קומט לגמרי אינגאנצן נאך מלמעלה.

דאס הייסט, אויך ביי אברהם איז עס נישט געווען באופן אז זיין פריערדיקער עבודה איז געווען א כלי צום ברית, א עילה וגרם צום ברית — ווארום, כנ"ל: דער ברית וואס ווערט אויפגעטאן דורך מילה — ברית עולם, נצחיות — איז נישט בחי' הנברא, ווארום כל הווה נפסד³⁵ קען א נברא נישט אויפטאן אין דעם, א גדול שבגדולים (וועלכער פארשטייט המצוה לבורי') איז נישט, נעענטער³⁶ צו דעם ווי א קטן שבקטנים —

נאך זיין עבודה איז בלויז געווען אז ענין פון הכנה צום ברית, אז דורך דעם וואס אברהם האט געטאן זיין עבודה בשלימות, וויפל א נברא קען אויפטאן אלס נברא, האט אים דער אוי-בערשטער דערנאך געגעבן א מתנה

(22) ראה בכ"ז בארוכה — לקרש ח"ב ע' 14 ואלך. ושי"נ.

(23) לך יו, א ובפרשי' שם (מב"ר רמ"ז). וראה נדרים (לב, א). — וראה לקרש ח"ה (ע' 83 ואלך) שעי' המילה נותנא באברהם (לא רק עוד פרט, כ"א) עילוי ושלמות בכללות עבודתו, וגם בעבודתו שלפנ"ו ע"ש.

(24) מרג' ח"ב פכ"ז. ובכ"מ.

[ועד'ז ביי ישמעאל וואס האט זיך מל
געווען צו י"ג שנה ווען מ'איז שוין א בר
דעת — קומט אויס, אז ישמעאל האט
מיט זיין שכל מסכים געווען צו זיך מל'ן
און פארבינדן זיך מיטן אויבערשטן³⁰].

דוקא ביי יצחק, וואס נימול לשמונה
ימים איז געווען גלוי ווי דער ענין פון
ברית מילה איז — א פארבונד וואס
ווערט געשאפן (ניט מצד דעם אדם
הנימול, א נברא, נאר) אינגאנצן מצד
דעם אויבערשטן.

(30) ראה בארוכה לקו"ש שצו"י בהערה 21.

(משיחת אחרון של פסח תשמ"א)

חיי שרה

בני ישראל [און ווי עס שטייט אין מדרש⁸ בנוגע דער מערת המכפלה: זה אחד משלשה מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גוילים הן בידכם ואלו הן מערת המכפלה ובית המקדש וקבורתו של יוסף].

דאס הייסט, אז די בעלות פון אידן בפועל אויף ארץ ישראל האט זיך אנגע-פאנגען דערמיט וואס אברהם אבינו האט געקויפט מערת המכפלה (לקבורת שרה)⁹.

און ווי עס שטייט אין אבן עזרא¹⁰ אז דאס איז איינער פון די טעמים וואס „נזכרה זאת הפרשה“ — „לקיים דבר ה' לאברהם להיות לו נחלה“.

אלע ענינים וועלכע זיינען פארבונדן מיט תורה זיינען בתכלית הדיוק. איז מובן, אז דאס וואס די ערשטע נחלה פון אידן אין ארץ ישראל איז אין חברון, איז דאס פארבונדן מיטן ענין מיוחד וואס חברון פארמאגט.

און י"ל: וויבאלד אז מיט חברון האט זיך אנגעהויבן די בעלות פון אידן אויף א"י, דעריבער קומט אט די בעלות אויף איר בפרסום — לעיני אומות-העולם, גלוי אויך אין אנדערע זמנים.

ועפ"י יש לבאר מאמר המדרש בפרש-תנו"י, אז איינער פון די טעמים וואס חברון ווערט אנגערופן „קרית ארבע“ איז „שהוא עולה בקרנסין (גורלות,

א. דער ערשטער ארט פון ארץ ישראל וואס זיין בעלות איז בפועל איבערגעגאנגען צו אברהם אבינו, איז דאס געווען אין חברון, די „שדה המכפלה על פני ממרא היא חברון“¹¹.

אע"פ אז שוין פריער, בברית בין הבתרים, איז ארץ ישראל כולה אפגע-געבן געווארן צו אברהם אבינו ולזרעו אחריו כמש"נ¹², „לזרעך נתתי את הארץ הזאת“ (און נאך פריער¹³ האט אים דער אויבערשטער געזאגט¹⁴ „קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה“), איז אבער¹⁵ די בעלות (און דורך א קנין) בפועל — און בפרסום, „לעיני בני חת בכל באי שער עירי“ — געווען ערשט ביי (דער מערת המכפלה שב) חברון.

און פון דעמאלט אן באלאנגט די מערת המכפלה שבחברון צו אברהם יצחק ויעקב ולזרעם אחריהם — צו עס

(1) א' שמסופר בתורה בפירוש, (ב) ובאופן „לאחות קבר“. משא"כ בהמקומות שגר לפניו, אפילו את"ל שקנה בית וחלק בארץ (וראה פרש"י וירא כא, לד) — א' לא נאמר מפורש (ובפרט — קנין) בתורה. (ב) לא ה' באופן דאחות קבר שהיא לעולם אינו מוכרו, וכיו"ב.

(2) ל' הכתוב — פרשתנו כג, יט.

(3) לד טו, יח. ובפרש"י שם: אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשירי. וכמזל (ירושלמי חלה פ"ב ה"א. וראה ב"ר פמ"ד, כב) לזרעך אתו אין כתיב כאן אלא לזרעך נתתי כבר נתתי. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 204 ואילך.

(4) כפשוטו סדר הכתובים. ולהעיר מפרש"י בא

(יב, ז).

(5) לד יג, יח. וראה הערה הבאה.

(6) ראה הדיעות (ב"ב ק, א) אם הליכת אברהם היתה קנין או רק „כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו“.

(7) פרשתנו שם, יח.

(8) ב"ר פמ"ט, ז. יליש עה"פ וישלח לג, יט.

(9) וראה לקו"ש שם ע' 150 ואילך.

(10) פרשתנו כג, יט.

(11) פניה, ד. יליש כאן (כג, ב).